

УДК [811.161.2'373:811'373]:340.113

Н. П. Яцишин – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей Волинського національного університету імені Лесі Українки

Українське та міжнародне юридичне термінознавство та їх взаємодія в процесі інтеграції терміносистем

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов гуманітарних спеціальностей ВНУ ім. Лесі Українки

У статті розглянуто основні напрями сучасних наукових досліджень із проблем юридичного термінознавства (українського та міжнародного). Проаналізовано види й форми взаємодії української та міжнародної юридичної термінології на тлі зростання їх фахового лінгвістичного й юридичного тлумачення в сучасних умовах.

Ключові слова: термінознавство, термінологія, терміносистема, дискурс, юридичний термін.

Яцишин Н. Ф. Украинское и международное юридическое терминоведение и их взаимодействие в процессе интеграции терминосистем. В статье рассматриваются основные направления современных научных исследований по проблемам юридического терминоведения (украинского и международного). Анализируются виды и формы взаимодействия украинской и международной юридической терминологии на фоне роста их профессионального лингвистического и юридического толкования в современных условиях.

Ключевые слова: терминоведение, терминология, терминосистема, дискурс, юридический термин.

Yatsishin N. P. Ukrainian and International Legal Terminology and Their Interaction in the Process of Integration of Terminological Systems. The article describes the main trends of modern research on the legal terminology (Ukrainian and international). Analyzed the types and forms of interaction between the Ukrainian and international legal terminology in the background of growth in their professional linguistic and legal interpretation in the modern world.

Key words: terminology, terminological system, term system, discourse, legal term.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність теми дослідження визначається посиленням інтеграційних процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. на теренах Центрально-Східної Європи та прагненням України наблизитися до єдиної європейської системи, що вимагає відповідних змін у системі чинного законодавства й у регулюванні правових відносин. Сучасна політика України сприяє поглибленню економічних, політичних, наукових і культурних зв'язків. Оскільки регулятивом усіх сфер суспільного життя, включаючи міжнародні відносини, є право, юридична мова та юридична (або правнича) термінологія, яка їх обслуговує, набувають великого значення.

У зв'язку з цим виникає потреба впорядкувати й унормувати, а іноді навіть переструктурувати національну юридичну терміносистему для узгодження її із власними потребами та міжнародними стандартами. Для національного юридичного термінознавства, яке щойно виділилося як окремий науковий напрям, це важливо, передусім, із погляду збагачення новими термінами й поняттями, поглиблення та вдосконалення понятійного апарату і його словесного вираження.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Потреба нагального впорядкування україномовного понятійного апарату юриспруденції та дослідження питань юридичної термінології перебувають у центрі уваги як мовознавців та юристів, так і представників інших наукових галузей (економічної, технічної, військової, медичної, культурної тощо). На думку Н. А. Артикуци та І. Б. Усенко, авторів наукової статті «Юридична термінологія», уміщеної в «Юридичній енциклопедії» [4, 476–478], на формування юридичної термінології в кожній мові впливають міжнародні й, відповідно, міжмовні зв'язки. Запозичення та мовна інтерпретація (взаємодія мовних систем при двомовності) – важливі чинники термінотворчого процесу. Поширення сфери правового регулювання, поява нових галузей права на стику наук спричиняють активне творення юридичної термінології за рахунок залучення суміжних сфер. Юридичній термінології, як і будь-якій історично сформованій термінологічній системі, притаманні як загальнолюдські, так і національно-специфічні мовні закономірності.

Зв'язки юридичної термінології української національної мови з відповідними терміносистемами інших мов досліджували в Україні: М. Б. Вербенец – про історію становлення й функціонування української юридичної термінології [2], І. М. Гумовська – про англійську юридичну термінологію в українських економічних текстах [3], Т. В. Заплітна – про генезис англійських юридичних термінів [4], А. М. Ляшук – про семантичну структуру юридичних термінів української та англійської мов [5]; у Росії: Д. С. Лотте – про побудову науково-технічної термінології [6], В. Д. Яриш – про створення єдиного правового простору в Європейському Союзі [7], В. М. Лейчик – про загальні засади термінознавства [8] та ін.

Мета цієї статті – виявлення особливостей взаємодії української та іншомовної юридичної термінології й установа характерних рис української юридичної терміносистеми як репрезента тенденцій розвитку відповідної терміносистеми в іншомовному світі.

Насамперед, кілька зауважень із питань розуміння та тлумачення основних категоріальних понять, зокрема таких, як «термін», «термінологія», «терміносистема», «дискурс». Інтеграція та взаємодія міждержавних терміносистем, зокрема юридичних, вимагає уніфікації цілей і функціональних завдань термінологічних структур, концептуальних засад термінознавства як науки, корекції та якісного (адекватного) формування її метамови.

Слід також зазначити, що з поглибленням міжнародних зв'язків вивчення іноземної мови набуває фахового термінологічного спрямування, однією з ознак якого є термінологічна двомовність. Терміни різних галузей знань, у тому числі юридичних, утворюють в українській та іноземній мовах свої системи із внутрішньою впорядкованістю компонентів. Знайти оптимальну відповідність між цими системами – важливе завдання сучасної юридичної лінгвістики – міждисциплінарної галузі знань про взаємозв'язок мови й права, мовні засоби вираження правових понять і категорій, мовностилістичні ресурси у сфері правової комунікації [1, 472].

Юридична термінологія, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати потреби спілкування у сфері юридичної науки й практики, формується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. У процесі взаємодії української та міжнародної юридичної термінології національна терміносистема збагачується новими термінами й поняттями, удосконалюється її усталений понятійний апарат і його словесне вираження.

За походженням юридична термінологія може бути питомо національна (*відповідач, держава, закон, заповіт, злочин, покарання, право, правосуддя, суд, уряд*) або запозичена, наприклад *абандон* (фр.), *авізо* (італ.), *бойкот* (англ.), *вексель* (нім.), *евтаназія* (грец.), *юриспруденція* (латин). П. М. Рабінювич привертає увагу до творення значної кількості юридичної термінології на основі поєднання національних та запозичених термінів і терміноелементів (*векселедавач, експертний висновок, імунітет свідка, кримінально-виконавче право, латентна злочинність, нормотворчість*), а також на такий особливий тип запозичень, як інтернаціональні терміни латинського й грецького походження (*адвокат, акт, алібі, делікт, екстрадиція, інавгурація, конституція, політика, факт, юстиція*), які засвоюються багатьма мовами.

Найпоширеніші терміни та усталені словосполучення вживаються без перекладу й передаються за допомогою транслітерації: *ад хок, де-факто, де-юре, еквітас, екс скво ет боно, персона нон грата*. Інтернаціоналізми слід відрізнити від екзотизмів, які означають специфічні явища правового побуту, звичаїв, державного устрою, назви органів, посад законодавчих актів окремих країн: *альтинг* (ісл.), *кнест* (ізра.), *кортеси* (ісп.), *панчаят* (інд.), *судебник* (рос.), *фолькетинг* (дат.), *хурал* (монг.) [9, 482–489].

О. Шевченко – фахівець із порівняльного правознавства – вважає, що при порівняльному вивченні кримінального права недостатньо обмежуватися лише кримінально-правовою термінологією й активне використання латинської лексики римського права слід розглядати як ефективний засіб досягнення цілей [10, 195–197].

Дійсно, класична термінологія римського права визначається сьогодні як фундамент сучасної юридичної термінології, а змістовні дефініції римських *juris prudentes* доступні та зрозумілі сучасним юристам будь-якої країни. Наприклад, численні римські формули, орієнтовані на загальнолюдські й соціальні цінності, що постали з часом як юридичні презумпції (*prior tempore – potior jure* – перший за часом – сильніший за правом; *nemo debet bis puniri pro uno delicto* – ніхто не повинен двічі

бути покараний за один і той самий проступок і т. д.), розглядаються нині як цілком адаптовані до сучасних умов та явищ. До того ж, відображаючи реальні процеси соціального життя (*juris praescepta sunt haec: honeste viveve, alterum non laedere, suum cuique tribuere* – приписи права такі: чесно жити, не шкодити іншому, кожному віддавати належне) і фікції права (*fictio legis neminem laedit* – юридична фікція нікому не зашкодить) дають змогу стимулювати абстрактне мислення й надають широкі можливості для гнучких інтерпретацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Названі вище й проаналізовані види та форми взаємодії української й міжнародної юридичної термінології, як і інші, засвідчують зростаючу інтенсивність розвитку юридичної термінології протягом останніх десятиліть, що пов'язано з інтерпретацією та глобалізацією світового розвитку, у результаті чого значно розширився словниковий запас українських юридичних термінів і понять, зросло їх фахове лінгвістичне та юридичне тлумачення. На часі – створення єдиного вивіреного й науково обгрунтованого словника українських юридичних термінів.

Список використаної літератури

1. Юридична термінологія / Н. В. Артикуца, І. Б. Усенко // Юридична енциклопедія. В 6 т. Т. 6 : Т–Я / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2004. – С. 476–478.
2. Вербенец М. Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / М. Б. Вербенец ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; Ін-т філології. – К., 2004. – 15 с.
3. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в юридичних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І. М. Гумовська ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2000. – 19 с.
4. Заплітна Т. В. До проблеми генезису англійських юридичних термінів [Електронний ресурс] / Т. В. Заплітна. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Philologia/64633.doc.htm
5. Ляшук А. М. Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / А. М. Ляшук ; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – К., 2007. – 22 с.
6. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 247 с.
7. Ярьш В. Д. О необходимости сравнительно-правовых дисциплин в юридическом образовании / В. Д. Ярьш // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку : зб. наук. ст. / за ред. Ю. С. Шемшученка, О. В. Кресіна ; упоряд. О. В. Кресін, О. М. Редькіна, за участі К. О. Черніченка. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського ; Київ. ун-т права НАН України, 2006. – С. 193–197.
8. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – 2-е изд. – М. : Ком Книга, 2006. – 382 с.
9. Юридичний термін / П. М. Рабінович // Юридична енциклопедія. В 6 т. Т. 6 : Т–Я / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2004. – С. 482–483.
10. Шевченко О. Т. Сравнительное уголовное право: что, зачем и как сравнивать в одноименном учебном курсе / О. Т. Шевченко // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку : зб. наук. ст. – К. : [б. в.], 2006. – С. 195–197.

Статтю подано до редколегії
05.03.2012 р.